

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA JALB ETISH

Subanova.B.Q.
Nizomiy nomidagi TDPU
"Surdopedagogika va inklyuziv ta'lim"
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya Maqolada Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj uning jamiyatga va maxsus ehtiyojli bolalar uchun imkoniyatlar haqida yoritilgan. Jamiyatda Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan yangilish fikr va munosabatlar bildirilgan. Integratsiyalashgan ta'lim haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv, integratsiya, reabilitatsiya, funksional, huquq, uzviylik, fikr, dialektik, uzviylik

Jamiyatda Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan yangilish fikr va munosabat mavjud. Ular haqida ma'lumotlarning kamligi va ularga yoshligidan maxsus muassasalarda yopiq tarzda ta'lim - tarbiya berilishi bunga sabab bo'lishi mumkin. Bunday munosabatni yo'qotish yoki kamaytirish ancha mushkul ishdur. Lekin tajribadan shu narsa ma'lumki, kattalarga nisbatan bolalar farqli va o'xshashlik jihatlarni tezroq anglar ekanlar. Agarda maxsus ehtiyojli bolalar normal rivojlanishdagi bolalar bilan birgalikda ta'lim - tarbiya olsalar, bu barcha bolalarni Imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan o'zlari singari bola ekanliklarini anglab, kamsitmasliklarini ta'minlagan bo'lar edi.

Jamiyatdagi integratsiya jarayonida insonning integratsiya – alohida elementlarni yig'ib, ularni birlashtirish, yaxlit holga keltirish deb tushunish mumkin. Shuningdek, ko'pchilik olim va metodistlar integratsiya muammosining mazmun-mohiyatini aniqlash bo'yicha fikr berganlar Hozirgi kunda "Integratsiya" tushunchasining aniq ta'rifi metodik adabiyotlarda, bu muammo bo'yicha shug'ullangan olimlar tomonidan bir-biriga yaqin bo'lgan ta'riflarda berilgan. Ta'limni integratsiyalashning asosiy maqsadi boshlang'ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqida yaxshi tasavvur asoslarini qo'yish va ularning rivojlanishi qonunlariga o'z munosabatini shakllantirishdir. Mana shuning uchun kichik maktab o'quvchisi predmet yoki voqea hodisalarni bir necha tomondan ko'rishi muhim: mantiqiy va emotsional tomondan badiiy asarda hamda ilmiy-ommabop maqolada biolog, so'z ustasi, rassom, musiqachi nuqtai nazaridan va boshqalar. Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda yashirin aloqadorlik va bog'lanishlarni aniqlay bilish, fanlararo bog'lanish, ya'ni uzviylikni ta'minlash bugungi kuning eng dolzarb masalalaridan biridir. Chunki fanlararo aloqadorlik ta'minlangan holda, darsni tashkil qila olgan o'qituvchi o'quvchilarda o'zining faniga bo'lgan qiziqishini oshiribgina qolmasdan, mazkur fanni o'zlashtirishga yordam beradi. Fanlararo aloqadorlikni tizimli tarzda amalga oshirish natijasida o'quv-tarbiya jarayonining aloqadorligi sezilarli darajada ortadi. O'quvchilarda dialektik tarzda fikrlash ko'nikmalari shakllandi. Shu bilan bir qatorda, o'quv fanlariga oid bilim va qiziqishlarini rivojlantirishning muhim shartidir. O'quv materialini mavzular bo'yicha tahlil etish yo'li bilan turli o'quv predmetlarini qaysi mavzulari bir-biri bilan aloqadorligi yuzaki ravishda aniqlansa, tarkibiy tahlil etish orqali o'quv materialining tashkil etuvchi tushunchalari, dalillari, qonuniyatlari, hukm, xulosalari, tasavvurlari orasidagi aloqadorlik o'rnatildi. Predmetlararo aloqadorlik prinsipiga amal qilish ta'lim-tarbiya sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ma'lumki, bunday aloqadorlik o'rganilayotgan ob'ektni har tomonlama chuqur o'rganishni ta'minlaydi. U pedagogikada uzviylik, predmetlararo aloqadorlik, o'zaro aloqadorlik va integrativ aloqadorlik darajalarida talqin etiladi. Uzviylik – o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarning asta-sekinlik bilan kengayib, chuqurlashib, mukammaallashib borishini ko'zda tutadi. Predmetlararo aloqadorlik – o'zining mohiyatiga ko'ra keng tushuncha bo'lib,

o'rganilayotgan ob'ektning turli jihatlari va xususiyatlarini har tomonlama ochib berilishini nazarda tutadi. O'zaro aloqadorlik – mohiyatiga ko'ra ikki o'quv predmetlari orasidagi aloqadorlikni, ya'ni birinchi o'quv predmeti bo'yicha o'zlashtirilgan bilim va ish-harakat usullarini ikkinchisida qo'llashni va aksincha qo'llanishini ifodalaydi. Integrativ aloqadorlik – nisbatan yuqori darajali aloqadorlik bo'lib, avval zikr etilganlaridan o'quv dasturiga va maqsadga muvofiq kiritilganligi bilan farq qiladi, albatta, uni ta'minlashni talab etadi. Natijada ob'ekt haqida tizimli mukammal bilim, ish-harakat usullari shakllanishiga imkon yaratadi. Predmetlararo aloqadorlik o'rnatish uchun o'quv materialini mazmuni mantiqan, psixologik, didaktik, metodik va boshqa jihatlardan tahlil etiladi. Pedagogik amaliyotda o'quv materialini mavzular bo'yicha va tarkibiy tahlil etish usullaridan keng foydalaniladi. O'quv materialini mavzular bo'yicha tahlil etish yo'li bilan turli o'quv predmetlarini qaysi mavzulari bir-biri bilan aloqadorligi yuzaki ravishda aniqlansa, tarkibiy tahlil etish orqali o'quv materialining tashkil etuvchi tushunchalari, dalillari, qonuniyatlari, hukm va xulosalari, tasavvurlari orasidagi aloqadorlik o'rnatiladi. Aniqlangan predmetlararo aloqadorliklar sxematik jadval, verbal shakllarda qayd etiladi. Predmetlararo aloqadorlikning qanday shaklda qayd etilishi undan foydalanuvchining imkoniyatlariga bog'liq.

Imkoniyati cheklangan bola bolani oddiy sharoitga joylashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim muassasalari tarkibiga qamrab olinishi jahon miqyosida "inklyuziv" yoki "integratsion" ta'lim atamalari bilan ataladi. "Integratsiya" atamasini aniqlash maqsadida ushbu tushunchaning ta'rifini bergan G.M.Kajdasparovning "Pedagogicheskiy slovar" lug'atiga murojaat qilamiz. Unda "guruxlar integratsiyasiga", "guruxda shaxslar aro munosabatlarni tartibga solish" sifatida qaraladi shuningdek, jamoada faqatgina insonparvrlilik munosabatlarni va mazkur guruxda ijobiy jamoatchilik fikrini yaratilishi bilan integratsiyani amalga tadbiiq etish mumkin deb ta'kidlanadi. Keyingi yillarda imkoniyati cheklangan bolalarni barcha tengdoshlari katori umumta'lim tizimida ta'lim olishiga jiddiy etibor berilmokda va inklyuziv ta'lim matbuot axborot vositalari orkali ommaga keng targ'ibot kilinmokda. Bu borada ota-onalar xam farzandlarini umumta'lim tizimidagi integratsiyalashgan va inklyuziv gurux va sinflarda ta'lim - tarbiya olishiga uz istaklarini bildirishmokda.

Integratsiyalashgan ta'lim bu, -diqqat markazida bolaning aynan maktabga kelib ketish muammosi turgan, maxsus ehtiyojli bolaning maktabga qatnash jarayonidir.

Integratsiyalashgan ta'limda bolaga muammo sifatida qaraladi. Bu ta'lim tizimining quyidagicha shakllari mavjud:

- A)Jismoniy integratsiya. Integratsiyaning bu shakli Imkoniyati cheklangan bola va Imkoniyati cheklangan bola bulmagan bolalar urtasidagi jismoniy farkni kamaytirishga qaratilgan. Oddiy maktab bilan yonma-yon joyda Imkoniyati cheklangan bola bolalar uchun maxsus bo'lim yoki sinf tashkil qilish mumkin.

- Funktsional integratsiya. Bu shakl Imkoniyati cheklangan bola va Imkoniyati cheklangan bola bo'lmagan bolalar o'rtasidagi funktsional muammolarni kamaytirishga qaratilgan.

- Ijtimoiy integratsiya. Integratsiyaning bu shakli ijtimoiy muammolarni kamaytirishga qaratilgan va u Imkoniyati cheklangan bola hamda Imkoniyati cheklangan bola bo'lmagan bolalar o'rtasidagi o'zaro aloqani qo'llab – quvvatlaydi.

Reabilitatsiya (lot. rehabilitatio — tiklash) (tibbiyotda) — organizmning buzilgan funksiyasini va bemorlar hamda Imkoniyati cheklangan bolalarning mehnat qobiliyatini tiklashga qaratilgan tibbiy, pedagogik va ijtimoiy chora-tadbirlar majmui. Og'ir kasalliklar (miokard infarkti, insult, orqa miya shikastlanishlari, umurtqa pog'onasi va bo'g'imlarning shakli o'zgarishi bilan kechadigan kasalliklari); markaziy nerv sistemasining jiddiy

zararlanishlari, ruhiy kasalliklar va boshqalarga uchragan bemorlar reabilitatsiyaga ko'proq muhtoj bo'ladilar.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Вакорина Людмила Юрьевна Инклюзивное образование в России: механизмы управления и повышения эффективности Диссертация ... кан. пед. наук. — Москва, 2016.
2. Сурдопедагогика под ред. Никитиной М.И. М., Просвещение, 2002
3. Shomaxmudova Sh.R. Inklyuziv ta'limning nazariy va amaliy asoslari Toshkent 2018 y
4. R.Sh.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma Toshkent 2011y